

Apostolisch en atheïst

“Hoe vier je de kerst” was enkele maanden terug het thema van enkele artikelen in de Stroom. Apostolischen met een niet-apostolische partner beschreven hoe ze hun eigen gevoel en dat van hun partner probeerden te verenigen. Een van die partners werd beschreven als een atheïst. Als ik het goed heb begrepen was dit voor hem een reden om niet veel affiniteit met ons genootschap te hebben. Het bracht bij mij in herinnering dat ik jaren terug op aanraden van enkele mede-apostolischen enige tijd stopte in het maken van de relitest, een online vragenlijst van het dagblad Trouw. De test pretendeerde op basis van je antwoorden je religieuze identiteit te openbaren. Tot mijn verrassing bleek ik een volbloed atheïst te zijn. Ik durfde het maar aan een enkeling op te biechten...

Dick Janknegt

Atheïst

De verrassing vloeide voort uit het feit dat het woordje atheïst voor mij een negatieve klank heeft. Hoe dat komt weet ik niet precies. Klassieke kerkelijke aanduidingen als ketter of heiden, dragen niet bepaald bij aan een positiever beeld. De letterlijke betekenis is ook negatief: het zegt uitsluitend iets over wat je *niét* bent: namelijk een theïst. En toch, als je je eens wat nader verdiept in het begrip, is er voor negativiteit geen reden. Een atheïst is iemand die geen theïst is. Om de betekenis ervan te begrijpen zul je dus eerst naar het begrip theïst moeten. De gebruikelijke definitie daarvan is iemand die gelooft in een God die buiten de mens om bewust stuurt en beslissingen neemt. Dat geloof heb ik niet, net als vele andere apostolischen. Je kunt dus stellen dat ik geen theïst ben. Helaas, ik kan er niet om heen. De relitest was niet gek. Ik ben een atheïst... Eenzelfde conclusie zal vermoedelijk voor vele apostolischen getrokken kunnen worden. Wie het theïstisch gedachtegoed omarmt zal waarschijnlijk elders meer inspiratie vinden dan in ons genootschap. Dat je geen theïst bent zegt echter nog niets over wat je dan *wel* bent. Of twee willekeurige atheïsten naast hun afwijzing van het theïsme verder nog iets gemeen hebben, is de vraag. Een boeiende vraag, namelijk wat je dan *wel* gelooft of denkt. Het is goed om onze wortels eens nader onder de loep te nemen.

Apostolische geschiedenis

Wie zich een beetje verdiept heeft in de geschiedenis van het Apostolisch Genootschap weet dat we theïstische wortels hebben. De lieve God was prominent aanwezig in de opbouw en groei van de apostolische beweging, geen nieuwe kerk, maar “Gods eigen Werk”. In de overtuiging dat hij God persoonlijk aan zijn zijde had durfde apostel Schwarz 150 jaar terug het aan om in Nederland onder soms benarde en zelfs bedreigende omstandigheden te starten met het verkondigen van zijn boodschap. Het gedachtegoed, met als centraal element de wederkomstgedachte, kon zelfs in die tijd moeilijk van vrijzinnigheid beschuldigd worden. Wel zaten er sterke elementen in van een persoonlijke verantwoordelijkheid van eenieder, als mens, en dat liet de deur op een kier voor vrijdenkers. Zo schokte apostel Krebs rond 1900 menigeen door in een gezelschap, waar een stoel werd vrijgehouden voor ‘de Heer’, op die stoel te gaan zitten met de mededeling dat ‘de Heer’ nu was gekomen.

Het was apostel Van Oosbree die in de vorige eeuw een aantal opmerkelijke gedachten formuleerde die meer structureel tot een koerswending in het denken leidden. Enkele zijn er bewaard gebleven, waaronder, enigszins verkort weergegeven, “Belangrijker dan het geloof in Jezus en in de apostel is het geloof in jezelf” en “Het gaat niet om het geloof *in* Jezus, maar om het geloof *van* Jezus”. Ook vroeg hij zichzelf wel eens af of hij nu echt alleen maar een ‘instrument’ was van hogere machten. Deze gedachte wilde er uiteindelijk bij hem niet in.

Dit zijn maar enkele fragmenten van het doen en zijn van deze grote man. Als je zijn gedachten en uitspraken op je in laat werken en ze plaatst in die tijd, dan dwingt het nog altijd een diep respect af en een grote bewondering. En, wat mij betreft, ook een grote dankbaarheid. Hij zette hiermee een beweging in gang die ons uit het theïsme wegvoerde in de richting van het bewustzijn van de eigen verantwoordelijkheid. Zijn opvolger gaf hij in 1946 de opdracht mee ‘Wandel in mijne wegen’, en apostel L. Slok deed dit met elan en overtuiging. Zeker na het verbreken van de banden met de Duitse Apostolische Kerk had hij de handen vrij om tot een nieuwe manier van denken te komen, die zich volledig losmaakte van theïstische beelden en gedachten. Op het door hem beleden geloof in ‘God als Mens’, waarvoor hij vele duizenden wist te inspireren, is in de achterliggende zestig jaar voortgebouwd, maar in de kern is het naar mijn idee niet wezenlijk gewijzigd.

God, religie en het genootschap

De eerste jaren nadat het Apostolisch Genootschap in 1951 was opgericht waren tevens mijn eerste min of meer bewuste levensjaren. Ik pretendeer beslist niet een gedegen historische analyse te geven, maar mijn eigen herinneringen betekenen voor mijzelf natuurlijk veel. Wat ik me uit die tijd herinner is dat door menigeen, vermoedelijk door de dynamiek van de nieuwe koers, met verve afstand werd genomen van de kerk, zowel de gedachtewereld als het instituut. Ook in juridische zin kwam de afstand tot de kerk tot uiting: het genootschap was geen kerkgenootschap, maar een stichting. ‘We zijn geen kerk, maar een Werk’, klonk regelmatig, qua formulering overigens in lijn met de apostolische pioniers van de 19^e eeuw. En dat werd dan niet gebracht als een nuchtere analyse, maar als een blijde boodschap. Misschien ook daarom werd het woord God niet veel gebruikt, en als het al gebeurde was het doorgaans onlosmakelijk in verbinding met de mens, en vooral met de apostel. Ongetwijfeld waren er daarin verschillen tussen het ene en het andere apostolische gezin. Ik kan me nog wel herinneren dat ik in de vijftiger jaren op de basisschool, samen met een klasgenootje uit een communistisch gezin, op verzoek van mijn ouders apart gezet werd als het godsdienstonderwijs aan de beurt was. Nu misschien wat moeilijk voorstelbaar.

De reactie op deze afstandelijkheid bleef niet uit. Het werd door velen als ongepast ervaren om nadrukkelijk af te geven op het kerkelijk gedachtegoed, waaruit we waren voortgekomen. Dit leidde tot een meer evenwichtige benadering, zeker nadat de bij menigeen aanwezige emoties als gevolg van de breuk in 1946 wat konden worden gerelativeerd. In de latere jaren van apostel L. Slok, en in de periode van zijn opvolgers werd niet negatief over de kerk gesproken. Het begrip God werd weer gebruikt, ook breder dan alleen in de verbinding met de mens, maar altijd in niet-theïstische zin. Dat laatste kwam ook tot uiting in de regelmatig gehoorde woorden dat we niet in een ‘persoonlijke’ God geloven.

Zelf vond en vind ik ‘God’ een mooi, maar tevens wat onhandig woord. De vraag of ik in God geloof kan ik eigenlijk niet beantwoorden zonder een tegenvraag: wat be-

doel je daarmee? Met andere woorden: het is nogal belangrijk wat je onder dit begrip verstaat, dus hoe je het definieert. Als wij God benoemen, in een gesprek, een gebed of een lied, dan hebben we het nooit over een God zoals die wordt gezien door theïsten. In de communicatie met anderen geeft dit een grote kans op verwarring.

Die kan ook zomaar optreden bij ons gebruik van de begrippen religie en religieus. Religie staat volgens het woordenboek voor godsdienst. Religieus heeft dan niet de betekenis van het hebben van een bepaald gevoel, maar van het aanhangen van een godsdienstige richting. Met de mogelijke Latijnse herkomst van dit woord in gedachten, namelijk "(opnieuw) verbinden", beschouw ik mezelf als een religieus mens, in de zin van verbonden met de schepping, met medemensen. Voor wie aan religieus de eerder genoemde 'officiële' betekenis geeft, ben ik echter a-religieus. Verwarring wederom. Net als bij gebruik van het woord God is het, zeker in de communicatie met niet-apostolischen, goed om dit te beseffen.

Apostolischen zijn mensen die 'bij alle verschillen min of meer hetzelfde willen' omschreef de apostel het in 2005 in een Weekbrief. Zowel de verschillen als het 'min of meer hetzelfde' komen ook tot uiting in het onderzoek dat in 2008 heeft plaatsgevonden binnen het Apostolisch Genootschap naar de beleving van ons geloof. Er blijkt bijvoorbeeld uit dat er grote verschillen zijn in het belang dat wordt gehecht aan het gebruik van woorden als God en religieus. Wie plaatselijk hierover het gesprek aangaat zal vermoedelijk ontdekken dat dit in de eigen gemeenschap niet anders is. Dat is niet zo verwonderlijk, gezien de verschillende wijze waarop deze begrippen zijn gedefinieerd en kunnen worden geïnterpreteerd. Bovendien komen ze voort uit de joods-christelijke wortels van het genootschap, terwijl daarnaast apostolischen ook hun individuele wortels hebben. Onvermijdelijk speelt dat mee bij opvattingen en voorkeuren voor woordgebruik.

Relatie met kerken

Ons genootschap is momenteel officieel geregistreerd als een kerkgenootschap. We werken op tal van plaatsen ook samen met 'andere' kerken, bijvoorbeeld binnen de Raad van Kerken. Ons niet-theïstisch denken plaatst ons in de vrijzinnige hoek, samen met enkele andere groeperingen. Echt lid worden van een Raad van Kerken is doorgaans niet mogelijk, want dat vergt expliciete onderschrijving van de (nog altijd) theïstische uitgangspunten van de christelijke kerken, zoals vastgelegd in de zogenaamde preambule. In de praktijk wordt deze theïstische visie verschillend beleefd en uitgedragen. Plaatselijk ontstaat hier en daar dan ook ruimte om vanuit onze eigen identiteit volwaardig te participeren.

Net als in het echte leven zit er tussen theïsme en atheïsme een 'grijs gebied', samenhangend met het kostbare vermogen van de mens om te kunnen twijfelen. Zeker in Nederland is er een verschuiving te bespeuren. Twijfelende mensen zoeken elkaar ook op, of zoeken individueel verder, met mooie etiketten als agnosten ('ik weet het niet') of minder mooie als ietsisten ('er moet toch wel *iets* zijn'). Velen vallen in een gat. Het verlangen naar het samen beleven van ervaringen die de ziel raken is er nog wel, maar men vindt het vaak niet meer in het klassieke verbindende (theïstische) kader, terwijl men geen duurzaam alternatief kader of verband weet te vinden of te creëren.

Ethiek

Weer even terug naar het begin: met te zeggen dat je geen theïst bent is nog niets gezegd over wat je wel bent. Voor menige rechtlijnige theïst ligt daarmee vast dat je als atheïst niéts bent en nergens in gelooft. Waar zou je je waarden en normen, je gevoel voor wat wel of niet goed is, vandaan moeten halen? Waar zou je je nog door laten leiden? Het moet wel leiden tot een 'goddeloos' leven, mensen die zich door God noch gebod laten leiden.

Deze opvatting is naar mijn overtuiging een karikatuur van de werkelijkheid. Al duizenden jaren wordt door mensen gedacht en geleefd, en kristalliseren zich waarden en normen uit. De vraag hoe je goed kunt leven werd al ver voor de jaartelling gesteld door filosofen en andere wijsgeren. Wat hun zoektochten naar antwoorden hebben opgeleverd heeft ons tot vandaag aan toe veel te zeggen. De door velen aan Jezus toegeschreven 'grondwet' voor de compassie, "Behandel een ander zoals je zelf behandeld zou willen worden", werd vijf eeuwen daarvoor al door Confucius verwoord. Dat de Bijbel Gods woord bevat is voor de één een rotsvast uitgangspunt, voor de ander een onzinnig idee. Wie gelooft dat de Bijbel door mensen is geschreven erkent daarmee dat 'Gods woord' niet anders ontstaat dan uit het menselijk denken.

Onze tijd kenmerkt zich door een sterke toename van het aantal ethische keuzen waarvoor we komen te staan. Twijfel, d.w.z. de moed om standpunten in heroverweging te nemen, is onmisbaar in het keuzeprocess. Zoals ook compassie en liefde onmisbaar zijn. Niet noodzakelijk herleidbaar tot het woord Gods zoals dit in het verleden ooit is opgeschreven in de Talmoed, de Bijbel of de Koran, maar levend in het gevoel van de mens van vandaag. Ontwikkelingen gaan steeds sneller en met wetten van voor of vlak na de jaartelling kunnen we steeds minder vaak uit de voeten. Het betekent dat vasthoudende theïsten moeten afhaken in debatten over hedendaagse ethische kwesties, zolang ze de weg van de twijfel niet durven of kunnen inslaan.

Evolutie en geloof

Met name in de Verenigde Staten is zo nu en dan een heftige discussie gaande tussen creationisten en evolutionisten. Centraal staat de vraag of we ons bestaan te danken hebben aan de 7-daagse schepping door God, zoals beschreven in Genesis, of dat er een evolutieproces heeft plaatsgevonden, waarin het evoluerende leven stapsgewijs uiteindelijk de mens heeft doen ontstaan. Opvallend daarbij is vaak de ogenschijnlijke zekerheid waarmee mensen standpunten innemen. Het op scherp zetten van de discussie helpt niet om mensen aan te zetten om te durven twijfelen aan hun uitgangspunten.

Het is een discussie die over de kern gaat. Zoals ik God zie staat hij niet haaks op de evolutie, maar is het de kracht die erin schuilt. Het onvoorstelbare proces heeft niet alleen het lichaam van de mens voortgebracht, maar ook de ziel en de geest, en daarmee alles wat we ervaren, denken en beleven. De normen en waarden die we koesteren, liefde, compassie, het is in mijn visie allemaal ontstaan in dit fantastische scheppingswonder. Dat geeft hoop. De evolutie mag dan een fantastisch en onbegrijpelijk wonder zijn als fenomeen, maar de wet waarlangs het proces zich voltrekt is relatief eenvoudig. Wat zich het beste weet aan te passen, heeft de grootste overlevingskans. Naar mijn overtuiging heeft de mens zonder liefde en

inlevingsvermogen geen toekomst, en juist daarom staan de evolutionaire krachten 'aan onze kant'.

Een bijzonder element hierbij is dat waar de evolutie zich voor zover we weten zonder enige bewuste sturing voltrokken heeft, er nu door het bewustzijn en de kennis van de mens een andere dimensie ontstaat. Wetenschappers slagen er in snel tempo in om mysteries rond het DNA en de evolutionaire samenhang te ontrafelen, en ... te manipuleren. De mogelijkheden, de vragen die dit oproept, de consequenties ervan, het vergt antwoorden die niet te vinden zijn in klassieke religieuze geschriften. Het zal de evolutie beïnvloeden, versnellen of afremmen, op een wijze die niemand van ons kan voorzien of voorspellen. Het neemt niet weg dat we er allen verantwoordelijk voor zijn.

Recent hersenonderzoek heeft de aloude vraag (zowel filosofisch als theologisch) of mensen wel een eigen wil hebben, weer verlevendigd. Nu dus niet vanuit theïstische hoek, maar aangestuurd door wetenschap. Veel ligt er bij onze geboorte al vast, evolutionair in onze hersenen besloten. Veel leren we in een periode dat bewuste keuzen nog niet aan de orde zijn. Blijft er nog wat over waar we zelf over gaan? En: wat is dan 'zelf'? Er zijn vele boeken over geschreven, door groter geesten dan ik, dus er past me bescheidenheid. Ik ben er heel erg van overtuigd dat ik een eigen wil heb. Dat ik keuzen kan maken en dat het er toe doet welke ik maak. Dit is misschien wel het allerbelangrijkste element van mijn geloof. Voor mij is dit onlosmakelijk verbonden met de zin van mijn leven.

Kerk en staat

Van oudsher wortelen veel staatkundige vormen en praktijken in godsdienstige opvattingen. Onder meer het christendom en de islam hebben in dat opzicht een lange geschiedenis. Waar grondwetten worden gemaakt door een landsbestuur valt er niet aan te ontkomen dat waarden en normen worden geformuleerd op basis van inzichten van mensen. En daar hierin godsdienstige opvattingen doorklinken bevat een (grond)wet vrijwel altijd grote of kleine sporen van een religie. In onze tijd is op veel plekken in de wereld spanning voelbaar tussen seculiere en religieuze opvattingen, met name in landen die nu een snelle ontwikkeling doormaken in de 'Arabishe lente'.

Ook in het Nederlandse parlement vinden zo nu en dan kleine schermutselingen plaats die erop wijzen dat politiek en religie op gespannen voet met elkaar kunnen staan. In de lijn van het voorafgaande zal vanuit atheïstische invalshoek de scheiding tussen beide compleet moeten zijn. Religie is iets dat in vrijheid kan worden beleden, maar het mag geen inperking opleveren voor de vrijheid van anderen. Wetten horen tot stand te komen in een democratisch samenspel, waarbij mensen op basis van gelijkwaardigheid hun argumenten kunnen inbrengen en uitwisselen, gedreven vanuit hun eigen inspiratiebronnen, religieus of niet.

In onze vrije westerse wereld is er weinig discussie over de stelling dat democratie de beste staatsvorm is. Wat niet wegneemt dat er ook veel valkuilen zijn. Wat bijvoorbeeld te doen in het klassieke voorbeeld van tegenstrijdigheid: als democratisch wordt besloten om de democratie af te schaffen? Het lijkt niet goed mogelijk om uitgangspunten vast te leggen die in alle gevallen bruikbaar blijven voor een gezonde ontwikkeling. Het blijft nodig om mee te bewegen, mee te denken, waarden en normen voortdurend op de hand te nemen, en te bezien of het nog wel klopt. En dat alles in vrijheid.

Vrijheid is een groot goed. Een dialoog is daar onverbreeklijk mee verbonden. Standpunten, wel of niet door religieuze opvattingen geïnspireerd, kunnen worden uitgewisseld, en 'gewogen'. De durf om de eigen uitgangspunten ter discussie te willen stellen, en dus niet in beton te gieten, is onmisbaar voor een gezonde besluitvorming in de complexe samenleving. Het lastige van theïstische opvattingen is daarbij dat men uitgangspunten ziet en brengt als door God gegeven, en daar tevens de conclusie aan verbindt dat mensen deze niet ter discussie kunnen stellen. Dialoog en dus vrijheid komen in de knel. Het is een heilloze weg, en tast naar mijn mening het wezen van de mens aan.

Tempels voor atheïsten

Als je onder religie hetzelfde verstaat als godsdienst en het begrip daarmee tevens koppelt aan de grote (theïstische) godsdiensten, dan hebben religie en atheïsme per definitie weinig raakvlakken. Verrassend was dan ook dat er in 2011 een boekje verscheen van de vooraanstaande hedendaagse filosoof Alain de Botton, een overtuigd atheïst, met als titel 'Religie voor atheïsten'. In dit boekje breekt hij een lans voor behoud van de vele waardevolle zaken binnen de religie, ook van waarde voor wie geen enkele affiniteit heeft met een theïstisch godsbeeld. Hij schrijft in de inleiding de enigszins prikkelende zin: "waar het werkelijk om gaat is niet zozeer de vraag of God bestaat, maar hoe je verder redeneert wanneer je besloten hebt dat dit uiteraard niet het geval is". Vervolgens gaat hij op zoek naar de vele 'nuttige, interessante en troostrijke' elementen in de religie (godsdienst). Wat hem betreft kun je die loskoppelen van de theïstische grondslag, omdat hij de overtuiging is toegedaan dat alle religieuze teksten en gebruiken, en de onderliggende waarden en normen, niet door een bovennatuurlijke God zijn ingefluisterd, maar zijn ontstaan in en uit het dagelijks leven van mensen. Daarom kunnen ze ook van waarde zijn in het leven van een atheïst. Door dit alles terzijde te schuiven zou een geheel onnodige verarming en verschraling van het leven optreden.

In het boekje pelt hij zaken als gemeenschapszin, onderwijs, ethiek en kunst af, ontdoet ze van hun theïstische laag, en beschrijft hoe ze voor eenieder van groot belang zijn. Uiteindelijk komt hij tot het originele voorstel om tempels op te richten voor atheïsten. In zo'n tempel kan de mens "zijn aandacht richten op belangrijke emoties en abstracte thema's in plaats van op heiligdommen gewijd aan geïncarneerde godheden". Tempels die voortkomen uit "het aloude streven van heilige architectuur: ons enige tijd in een weldoordachte driedimensionale ruimte te plaatsen om onze ziel te vormen en in balans te brengen". Wie durft er nog te beweren dat een atheïst niet spiritueel zou kunnen zijn?

Toen ik het boekje las, werd ik getroffen door de vele parallellen die er zijn met het Apostolisch Genootschap. Als het genootschap nog niet bestond, zou het direct moeten worden opgericht ☺. Volgens mij hebben we veel te bieden aan zoekende mensen. Dan gaat het dus zeker niet alleen om mensen die afkomstig zijn uit religieuze milieus, en het daar niet (meer) kunnen vinden, vaak omdat ze het theïstische gedachtegoed niet kunnen aanvaarden. Wat het boekje mij leert, is dat het net zo goed gaat om mensen die daar nooit enige affiniteit mee hebben gehad. Nuchtere atheïsten, maar wel zoekend naar wat ertoe doet in het leven, die de levensvragen op zich af willen laten komen, die hechten aan zingeving van hun bestaan. Die in liefde willen leven.

De zoekende mens

Het boekje van de Botton onderstreept weer eens hoezeer de mens vandaag zoekende is. Het is allemaal geen theorie. In Londen bijvoorbeeld komt sinds begin 2013 elke eerste zondag van de maand een groep mensen bijeen, de "Sunday Assembly" (zie ook <http://www.sundayassembly.com/>) die zichzelf beschrijven als een *atheïstische kerk*. In die context wordt 'godless congregation' kennelijk als een geuzennaam beschouwd. Ze treffen elkaar met als hoofddoel om elkaar te helpen, nabij te zijn. De missie van de Assembly wordt verwoord als 'live better, help often, wonder more'. Men wordt gemaand om vooral op tijd te komen, 'latecomers go straight to hell'. Dit laatste zinnetje illustreert dat humor een belangrijke rol speelt in de samenkomsten. Waarom komt mij dit alles toch zo bekend voor? Er moeten mensen worden teleurgesteld, omdat de belangstelling groot is. Om die reden is er een middagdienst ingevoerd. Op tal van plaatsen in de wereld wordt het initiatief gevolgd. Het is nog pril, en zeer de vraag of het een duurzame ontwikkeling is (de eerste scheuring is ook al weer een feit), maar het initiatief is bijzonder. Apart eigenlijk, dat het Engeland is waar het de kop opsteekt. Was er niet nog een andere religieuze beweging die daar ooit is begonnen?

Toch denk ik dat het zoekproces in Nederland minstens zo nadrukkelijk aanwezig is als elders. Het is in dat opzicht wel heel frappant dat de Nederlandse vertaling van 'Religie voor atheïsten' eerder uitkwam dan de oorspronkelijke Engelstalige versie! Wie mensen spreekt met een kerkelijke achtergrond komt vermoedelijk regelmatig tegen dat het puur theïstische godsbeeld vaak naar de achtergrond is verschoven, en dat het "hier en nu" een steeds nadrukkelijker rol krijgt als inspiratiebron. Daarnaast blijft het aantal mensen dat afscheid neemt van de kerk, maar zichzelf toch als een spiritueel zoekend mens beschrijft, toenemen. Recent onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau beschrijft hoe 60% van de mensen aangeeft zichzelf als een spiritueel mens te zien, en zich meer door intuïtie te laten leiden dan door het verstand.

Voor een spiritueel leven, op een niet-theïstische grondslag, is er volgens mij dus een grote voedingsbodem in Nederland. En niet alleen daar. Een ontwikkeling in Engeland schetste ik al hierboven. En in Perth waren we in 2011 getuige van een 'Naming Ceremony', in feite een doop op volstrekt seculiere grondslag. De betrokkenheid en bewogenheid van de mensen rondom de pas geborene was van hoog niveau, en oversteeg het individu. Ik heb het ervaren als een spiritueel gebeuren.

De prachtige rituelen binnen het Apostolisch Genootschap van de doop, de huwelijksbevestiging en de viering van het leven van een overledene ervaar ik als ontgaan van enige theïstische grondslag, en in feite seculier. We gebruiken er woorden bij die ongeveer beschrijven wat we ermee bedoelen, en het zijn voor een deel nog de woorden die uit onze theïstische geschiedenis zijn voortgekomen. Maar de diepere betekenis is wezenlijk veranderd. Zo voel ik het in elk geval, in het besef dat het niet voor alle apostolischen hetzelfde zal zijn.

Er zijn enorm veel uitingen van spiritualiteit, lang niet alle gerelateerd aan een theïstisch godsbeeld. Zowel oosterse als westerse wijsheid komt in tal van vormen naar ons toe, en menige goeroe heeft de eigen wijsheid verspreid onder grote groepen mensen, wier leven daardoor is verrijkt. In elk geval wordt de betreffende goeroe zelf er doorgaans rijker van ☺. In dat verband was ik getroffen door een experiment van David Gandhi in 2012. Hij is van Indiase afkomst, maar geboren en opgegroeid in de Verenigde Staten. Hij stond nogal sceptisch tegenover de talloze

goeroes, vaak afkomstig uit het land waar zijn wortels liggen. Nader onderzoek bevestigde zijn scepsis en uiteindelijk besloot hij als experiment zelf voor goeroe te gaan spelen. Hij verzoon een eigen woordenschat en specifieke rituelen, en merkte tot zijn eigen verbazing dat hij als zelfbenoemde goeroe Kumaré tientallen volgelingen om zich heen kreeg. De verbazing werd nog groter toen hij bemerkte dat door zijn betrekkelijk willekeurige ceremoniële samenkomsten en vaak ter plekke verzonden rituelen zijn volgelingen in staat bleken om problemen in hun leven beter te hanteren, en zelfs op te lossen. Na een jaar kwam de pijnlijke ontkenning en moest hij met de billen bloot. Hij verzachtte de deceptie met een treffende analyse. Niet David was de goeroe geweest, zo benadrukte hij, maar ieder van zijn volgelingen droeg de goeroe bij zich, in de eigen ziel. Er is een boeiende film van gemaakt. Je weet natuurlijk nooit hoe authentiek zo'n verhaal is, maar het sprak me aan.

Alles wat we ervaren, wat we menen waar te nemen, ook de zaken die geen natuurlijke verklaring lijken te hebben, en in het mysterieuze worden getrokken, speelt zich misschien wel geheel in onze eigen ziel af. Als we die in een ontmoeting of samenkomst weten te raken, zijn we duurzaam en toekomstbestendig bezig. In elk geval geloof ik dat. Natuurlijk weet ik het niet zeker, en ik zou van mijn eigen geloof afvallen als ik het in beton zou gieten ☺.

Etiketjes en woordgebruik

Is het belangrijk of we aan ons genootschap een etiketje hangen, en of dat dan bijvoorbeeld religieus, humanistisch, religieus-humanistisch, spiritueel, vrijzinnig of atheïstisch is? Of we onze wortels nadrukkelijk als joods-christelijk benoemen of juist niet? Voor actief betrokken apostolischen maakt het vermoedelijk weinig verschil. De beleving van ons apostolisch zijn verandert er niet door. Die wordt namelijk bepaald door ontmoetingen in de gemeenschap, in de eredienst, door het lezen van de Weekbrief. Het is niet voor ons allemaal gelijk. Het belevingsonderzoek, ik noemde het al eerder, liet bijvoorbeeld zien dat de ene apostolische graag veel meer met de Bijbel zou willen doen, de andere juist veel minder. Het woord God is voor de een onmisbaar, de ander vindt het vooral onhandig. Het heeft te maken met wie je bent, waar je vandaan komt, en waar je naar toe wilt. Een hele klus voor de apostel om een wekelijkse brief te schrijven waar eenieder inspiratie uit haalt. En voor verzorgers om in een eredienst vorm en inhoud bij elkaar te brengen met een groep mensen waarbinnen zoveel verschillende gedachten leven over die vorm en soms ook over de inhoud. De een liefhebber van een strakke en duidelijke liturgie, met expliciete aanknopingspunten met de onderliggende laag. De ander een vrije denker die niets heeft met structuren en plannen, en meer houdt van de energie van de spontane chaos. En alles dat daar tussenin zit... Het lukt veelal, zo ervaar ik het althans. Omdat we ons steeds weer richten op de ethiek van het samenleven van vandaag. Op onze gezindheid, om dat mooie woord maar weer eens te gebruiken. Op onze integriteit, de verbinding tussen woord en daad. En ook omdat we in een cultuur van mildheid en empathie aan het werk zijn. En dat verschilt gelukkig niet zoveel tussen ons.

Zo'n etiket is dus misschien niet zo wezenlijk voor onszelf. Het heeft echter wel een belangrijke functie voor buitenstaanders. Wie het Apostolisch Genootschap leert kennen en zich in onze gedachtewereld verdiept, zal zeker ontdekken dat we geen binding meer hebben met theïstische opvattingen. Ook voor hem of haar zal het etiket er al snel niet zo veel toe doen. Anders is het bij een eerste kennismaking. De apostolische beweging heeft een sterk theïstische oorsprong en wie het genootschap (nog) niet kent kan het zo maar daarmee associëren. Zonder me tegen de

kerk te willen afzetten durf ik toch wel de stelling aan dat we daarmee beter niet kunnen worden vereenzelvigd. 'Ik heb niets met kerken' is een regelmatig gehoorde uitspraak van mensen die een relatie aangaan met een apostolische en de vraag krijgen of ze misschien een keer mee willen. Soms weerhoudt het mensen zelfs van het zetten van een eerste stap, en dat is verdraaid jammer. Want ook een zoekende atheïst hebben we m.i. veel te bieden, geheel in de lijn van het boekje van De Botton. Duidelijker afstand nemen van het traditionele kerkelijke gedachtegoed kan m.i. helpen in de beeldvorming, en het genootschap aantrekkelijker maken voor hen die niets met kerken hebben. Te nadrukkelijke deelname aan de Raad van Kerken, en participeren in gemeenschappelijke vieringen, zeker als die op theïstische gedachten zijn geïnspireerd, kan dan verwarrend werken. Natuurlijk zijn er veel verschillen tussen de diverse plaatsen in Nederland waar dit aan de orde is. Kritisch bezien of iets bij ons past, blijft altijd geboden. Veelal zullen we ons beter thuis voelen in raden die openstaan voor niet-kerkelijke levensbeschouwelijke groeperingen. Er zijn plaatsen waar ons genootschap zelfs aan de basis staat van de oprichting van zo'n raad.

Veelvuldig gebruik van woorden als God en religieus, die voor buitenstaanders veelal een geheel andere (theïstische) betekenis hebben dan voor ons, kan de verbinding ook lastiger maken. Het kan geen kwaad om onze prachtige liederenbundel zo nu en dan nog weer eens tegen het licht te houden. Hoe adequaat is een tekst, als die moet worden uitgelegd om juist te worden begrepen door een buitenstaander? En misschien zelfs wel voor menige binnenstaander... Het zijn mooie en moeilijk vervangbare woorden, en tegelijkertijd bronnen van misverstanden. Het lijkt me belangrijk dat apostolischen, inclusief verzorgers, de vrijheid hebben om ze naar eigen inzicht te gebruiken of dit bewust juist niet te doen.

Toekomst

De plek van het theïsme in de samenleving, de mate waarin godsdienstige opvattingen wetgeving en -handhaving mogen beïnvloeden of zelfs sturen, het zijn wereldwijd actuele zaken die standpunten vergen van de mens. De samenleving staat voor een reeks enorme uitdagingen. De snelheid waarmee de kennis van technologie en biologie toeneemt, en daarmee de mogelijkheden om in de basis van het leven in te grijpen, maakt dat we in steeds hoger tempo voor ethische keuzen komen te staan. Daarbij is een star theïstisch gedachtegoed naar mijn mening volstrekt ontoereikend en achterhaald. Maar we hebben elkaar wel nodig, dus er moeten bruggen worden geslagen. Bruggen die er misschien toe kunnen leiden dat men de moedige weg durft in te slaan van de heroverweging van eeuwenoude standpunten. Omdat het moet. En omdat aan de overkant van de brug een prachtige perspectief lonkt van schoonheid in schepping. Van de mens die zich kwetsbaar weet, naar zijn ziel durft te luisteren, en beseft dat de toekomst van het scheppingsproces op aarde in grote mate in zijn handen ligt.

Ons genootschap kan een rol spelen in dit proces, vanuit het gelukkig breed gedeelde uitgangspunt dat we als mens verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van onze wereld, en dat we die verantwoordelijkheid elke keer weer opnieuw moeten invullen. Zijn we daarmee "ongelovig"? Ik dacht van niet. Geloof in de intrinsieke goedheid van de mens, geloof in de kracht van de evolutie, die ons heeft uitgerust met talenten als liefhebben, empathie en compassie, zit mij, en misschien ook u, in de genen. Geloof in de vrije wil van de mens, en daarmee de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen. Misschien lukt het om afstanden te overbruggen, om

daarbij de waardevolle elementen van de religie te behouden en verder te ontwikkelen.

We leven in een fantastische tijd. Er zijn ontwikkelingen die angst inboezemen, maar er is ook veel dat vertrouwen in de toekomst rechtvaardigt. Het overbruggen van tegenstellingen is in mijn ogen geen modieuze hobby, maar noodzakelijk voor het voortbestaan van de mens. Reden om de handen uit de mouw te steken voor mensen, wel of geen atheïst, die geloven dat de toekomst niet vastligt, en voor een belangrijk deel in de handen van mensen ligt. Mensen die keuzen kunnen maken, en zich daarvoor verantwoordelijk voelen. Mensen als u en ik, ambassadeurs van het moderne geloof.

Literatuur

Alain de Botton, *Religie voor atheïsten, Een heidense gebruikersgids*, Atlas, Amsterdam enz., 2011.

Noot van de redactie

Dit artikel verscheen in het voorjaar van 2013 op het besloten intranet van www.apgen.nl en in verkorte vorm in *De Stroom*, 2013, nr. 2, blz. 15-16. Omdat de redactie van de rubriek *Verdieping* het de moeite waard vond het voor een groter publiek toegankelijk te maken, verschijnt het nu met toestemming van de auteur in iets aangepaste vorm in deze rubriek.

© Dick Janknegt

E-mail: d.janknegt@hccnet.nl

Dick Janknegt is van jongs af aan apostolisch. Hij studeerde wis- en natuurkunde en specialiseerde zich in statistiek en informatica. Op deze terreinen was hij werkzaam bij diverse organisaties. Daarnaast was hij jarenlang actief als geestelijk verzorger binnen het Apostolisch Genootschap. Zijn betrokkenheid bij het genootschap hangt nauw samen met een diepgaande interesse voor en verwondering over de menselijke ziel en geest. Hij schrijft er graag over, omdat hij gelooft in de kracht van het verhaal.